

к.е.н., доц. Ставицький А. В.

Коноплястий А.В.

Визначення взаємоз'язку між грошово-кредитною політикою та економічною безпекою держави

Гарантування економічної безпеки держави і формування механізмів підвищення ефективності управління нею є одним з пріоритетних завдань сучасних економічних процесів. Розуміння важливості захисту національних інтересів сприяло створенню ще у 1992 році при Президенті України Ради національної безпеки України¹, головним завданням якої було визначено забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері національної безпеки України². Важливим кроком на шляху вирішення проблеми економічної безпеки в Україні було прийняття закону³, що визначає правові засади організації та діяльності Ради національної безпеки і оборони України, її склад, структуру, компетенції та функції, а також схвалення Концепції національної безпеки України⁴. В ній визначено основні принципи національної безпеки України, її загрози, основні напрями державної політики національної безпеки України та система її забезпечення. Наступним значним кроком було розроблення інститутом економічного прогнозування НАН України Концепції економічної безпеки України⁵, в якій формуються основні засади теоретичних розробок в цьому напрямку. У березні 2007 року Міністерством економіки України була затверджена методика моніторингу економічної безпеки України⁶.

Процеси гарантування економічної безпеки постійно перебувають у центрі уваги науковців. Але в більшості випадків вони досліджують лише концептуальні проблеми, пов'язані, насамперед, із формуванням базових засад забезпечення економічної безпеки, визначенням системи економічних інтересів і пріоритетів розвитку, формуванням окремих заходів стосовно управління безпекою. Серед вітчизняних і зарубіжних авторів, праці яких присвячені зазначеним питанням, слід назвати таких дослідників, як А.Гальчинський,

¹ Указ Президента України «Про Раду національної безпеки України» №357/92 від 01.07.1992 р. // Урядовий кур'єр від 10.07.1992 р.- № 28.

² Указ Президента України «Про Раду національної безпеки і оборони України» № 772/96 від 30.08.1996 р. // Урядовий кур'єр від 05.09.1996.- № 166-167.

³ Закон про Раду національної безпеки і оборони України № 183-98 ВР від 05.03.1998р. // Урядовий кур'єр від 04.04.1998 р.- № 64-65.

⁴ Постанова Верховної Ради України від 16 січня 1997 року № 3/97-ВР «Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України» // Відомості Верховної Ради України.- 1997.- № 10.- С. 85.

⁵ Концепція економічної безпеки України / В. М. Гесць та ін. ; НАН України, Ін-т екон. прогнозування. – К. : Логос, 1999. – 56 с.

⁶ Наказ Міністерства економіки України № 60 від 02.03.2007 // www.me.gov.ua.

Б.Губський, В.Геєць, М.Єрмошенко, Я.Жаліло, С.Кириленко, С.Ковальчук, В.Мунтіян, Г.Пастернак-Таранушенко, Л.Абалкін, С.Глазьев, С.Головнін, В.Городецький, І.Лазарєв, В.Медведев, Є.Олейніков, А. Пороховський, В.Сенчагов та інші.

Метою роботи є визначення взаємовпливу основних засобів грошово-кредитної політики на рівень економічної безпеки, що визначається за методикою Міністерства економіки України. Одним з завдань роботи є ілюстрація конкретних заходів, за допомогою яких держава може підвищувати рівень економічної безпеки.

У наукових колах немає єдиного підходу до трактування категорії економічної безпеки держави. Частина визначень носять більше соціальний характер, частина має яскраве суспільно-політичне забарвлення. В той же час, грошово-кредитна політика має бути важливою складовою забезпечення економічної безпеки держави. При цьому, монетарна політика виступає як системний, організаційно оформлений регулятивний механізм зі своїми специфічними цілями, інструментами та роллю в економічній системі. Вона займає одну з провідних ролей в системі загального впливу держави на економічну ситуацію. Визначивши основні цілі та напрямки грошово-кредитної політики, потрібно дослідити, яким же чином в Україні за роки незалежності застосовувались зазначені важелі впливу.

Дослідимо динаміку грошових агрегатів M0, M1, M2, M3, обсягу ВВП, величини облікової ставки за 1996-2006 р.р., що безпосередньо залежать від наслідків впровадження тієї чи іншої грошово-кредитної політики.

Як видно з рис.1, з 1996 по 2002 рр. усі грошові агрегати мали приблизно пропорційні темпи зростання, проте з 2002 року грошові агрегати M2 і M3 мають значно більші темпи зростання, ніж M0 і M1. Це свідчить про зростання ролі банківського сектора економіки, а, отже, і про зміцнення економіки, що обов'язково має позитивно вплинути на рівень економічної безпеки.

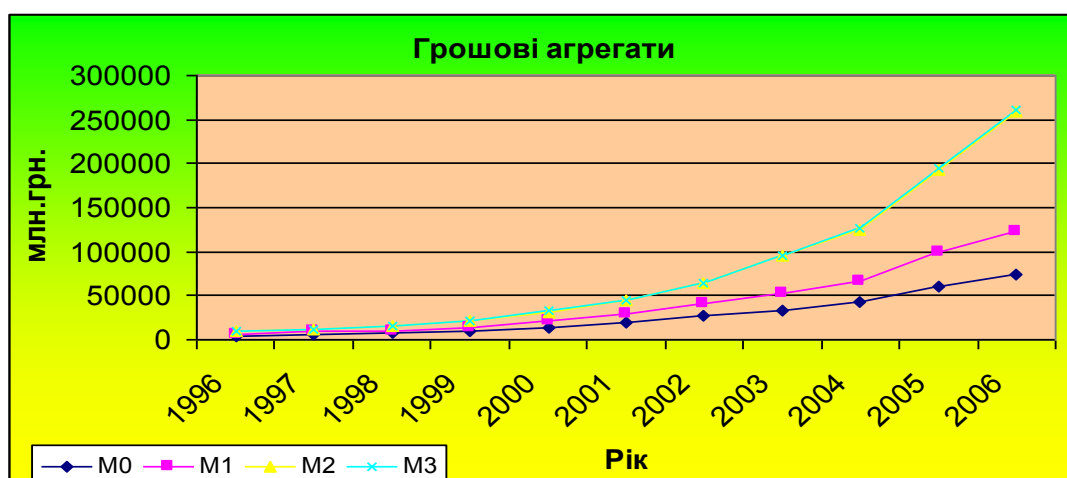

Рис. 1 Динаміка грошових агрегатів M0, M1, M2, M3. Джерело: Національний банк України, www.bank.gov.ua

Якщо проаналізувати графіки динаміки ВВП на рис.2 та графік динаміки облікової ставки на рис.3, то можна зробити попередній висновок, що стабілізація рівня відсоткової ставки призвела до прискорення зростання ВВП у 2003-2006 рр. Отже, виходить, що неефективна грошово-кредитна політика у розрізі неадекватно низького темпу зростання грошової маси і високої облікової ставки спричинили погіршення економічної ситуації, а таким чином і зменшили рівень економічної безпеки.

З іншого боку, значне зниження облікової ставки з 2000 року, а також стрімке зростання грошових агрегатів М2 і М3 сприяли швидкому підвищенню обсягів ВВП з 2002 року, що збільшило показник економічної безпеки держави.

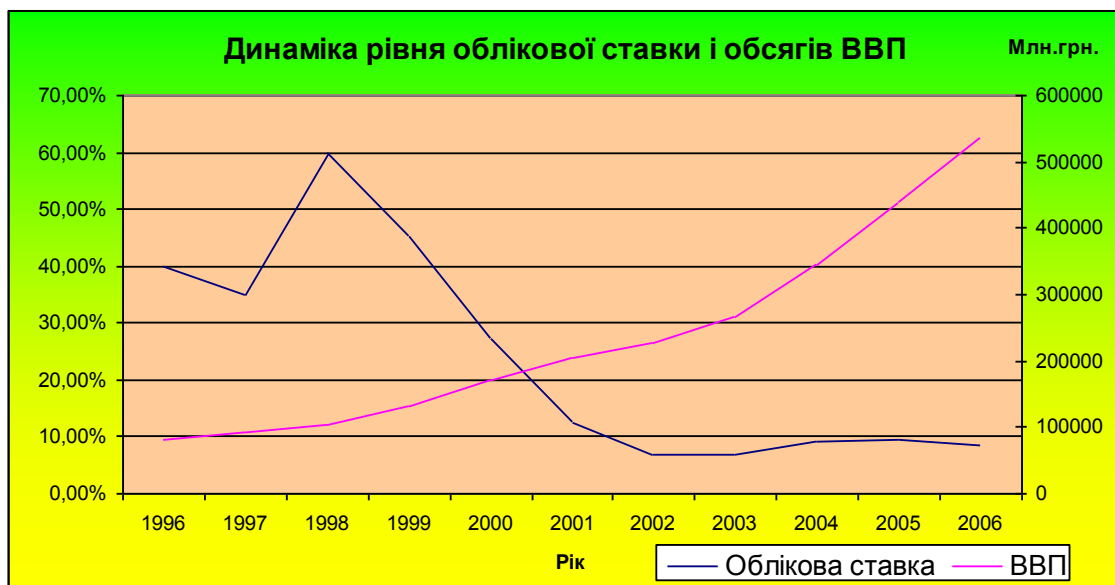

Рис. 2 Динаміка рівня облікової ставки і обсягів ВВП. Джерело: Національний банк України, www.bank.gov.ua

Щоб проводити дослідження впливу грошово-кредитних факторів на економічну безпеку, потрібно адекватно і правильно оцінити рівень самої економічної безпеки. Незважаючи на різноманіття методів, що дозволяють виміряти рівень економічної безпеки^{7 8 9}, у роботі використано офіційну статистичну інформацію про рівень економічної безпеки, що вимірюється за затвердженою методикою Міністерства економіки¹⁰ (рис. 3):

⁷ Бухвальд Е., Гловацкая Н., Лазуренко С. Макроаспекты экономической безопасности: факторы, критерии и показатели //Вопросы экономики .- 1994. - №12. – с.25-35.

⁸ Ковальчук Т.Т. Економічна безпека і політика: із досвіду професійного аналітика. - К.: Знання, 2004. - 638 с.

⁹ Пастернак-Таранущенко Г. Безпека: система, підсистема, оцінки, нова зброя //Економіка України. – 2000. - №12. – с.53-57.

¹⁰ Наказ Міністерства економіки України № 60 від 02.03.2007 // www.me.gov.ua.

Рис. 3 Динаміка інтегрального показника економічної безпеки.

Джерело: Міністерство економіки України, www.me.gov.ua

Методика Міністерства економіки України дозволяє кількісно оцінити рівень економічної безпеки, що дає можливість розробити економетричні моделі для визначення впливу різноманітних факторів на стан економічної безпеки держави. Для розрахунку впливу грошово-кредитної політики на рівень економічної безпеки були розв'язані наступні задачі:

- визначення факторів, що мають безпосередній зв'язок з грошово-кредитною політикою;
- знаходження найкращої функціональної залежності між встановленими факторами та рівнем економічної безпеки;
- перевірка отриманих результатів на адекватність відповідним економетричним умовам^{11,12,13};
- розробка висновків за отриманими моделями.

Уся необхідна інформація була взята з офіційних джерел Державного комітету статистики України¹⁴, Міністерства економіки України¹⁵, Національного банку України¹⁶. Розрахунок проводився за річними даними статистики 1996-2006 р.р.

¹¹ Холден К., Піл Д., Томпсон Дж. Економічне прогнозування. Вступ. – К.: Інформтехніка, 1996. – 216 с.

¹² Черняк О.І., Обушна О.М., Ставицький А.В. Збірник задач з теорії імовірностей та математичної статистики: навчальний посібник. – К.: Знання, 2001. – 199 с.

¹³ Черняк О.І., Ставицький А.В. Динамічна економетрика. - К., 2000. - 120с.

¹⁴ www.ukrstat.gov.ua

¹⁵ www.kmu.me.gov.ua

¹⁶ www.bank.gov.ua

Всього, використовуючи усі вищезазначені фактори, було побудовано 103 функціональні залежності між факторами та показником економічної безпеки, що був прорахований за методикою Міністерства економіки України.

Звичайно ж відобразити усі результати немає сенсу, оскільки потрібно віднайти найкращі залежності. Такий відбір був здійснений, враховуючи наступні критерії: коефіцієнт детермінації R^2 (чим вищим є цей коефіцієнт, тим кращою є функціональна залежність), адекватність моделі, значущість коефіцієнтів, відсутність автокореляції та гетероскедастичності, похибка прогнозування RMSPE^{17 18 19}.

Для зручності подання результатів введемо такі позначення:

- грошовий агрегат M0 (X_1), млрд. грн.;
- грошовий агрегат M1 (X_2), млрд. грн.;
- грошовий агрегат M2 (X_3), млрд. грн.;
- грошовий агрегат M3 (X_4), млрд. грн.;
- рівень інфляції (X_5), %;
- рівень монетизації (X_6), %;
- облікова ставка НБУ (X_7), %;
- рівень відсоткової ставки за кредитами (X_8), %;
- рівень відсоткової ставки за депозитами (X_9), %;
- обсяги кредитів (X_{10}), млрд. грн.;
- обсяги депозитів (X_{11}), млрд. грн.;
- інтегральний показник економічної безпеки (Y);
- константи моделей (C_i).

Розглянемо отримані результати детальніше.

1. Залежність інтегрального показника економічної безпеки від рівня відсоткової ставки за кредитами і депозитами.

$$Y=0,650748+1,070328*X_8-0,658488*X_9, R^2=0,986, DW=1,93, RMSPE=3,10\%$$

На основі аналізу результатів можна зробити висновок, що дана модель є придатною для практичного застосування, коефіцієнти в моделі значимі, модель адекватна, відсутня автокореляція та гетероскедастичність, що було виявлено шляхом проведення необхідних тестів. Похибка прогнозування RMSPE дорівнює 3,10%, що свідчить про високу точність прогнозів на основі застосування даної моделі (рис. 4).

¹⁷ Холден К., Піл Д., Томпсон Дж. Економічне прогнозування. Вступ. – К.:Інформтехніка, 1996. – 216 с.

¹⁸ Черняк О.І., Обушна О.М., Ставицький А.В. Збірник задач з теорії імовірностей та математичної статистики: навчальний посібник. – К.: Знання, 2001. – 199 с.

¹⁹ Черняк О.І., Ставицький А.В. Динамічна економетрика. - К., 2000. - 120с.

Фактично, з моделі можна зробити висновок, що при збільшенні відсоткової ставки за депозитами на 1% рівень економічної безпеки збільшується на 1,07%, а при збільшенні відсоткової ставки за кредитами на 1% рівень економічної безпеки зменшується на 0,65%. Очевидно, що збільшення ставки за кредитами зменшує можливості для розвитку економіки, а зростання ставки за депозитами призводить до підвищення ефективності використання залучених коштів. Проте це не означає, що доцільно намагатися збільшити ставку за депозитами, адже це призведе до збільшення інфляції та можливого перегріву економіки.

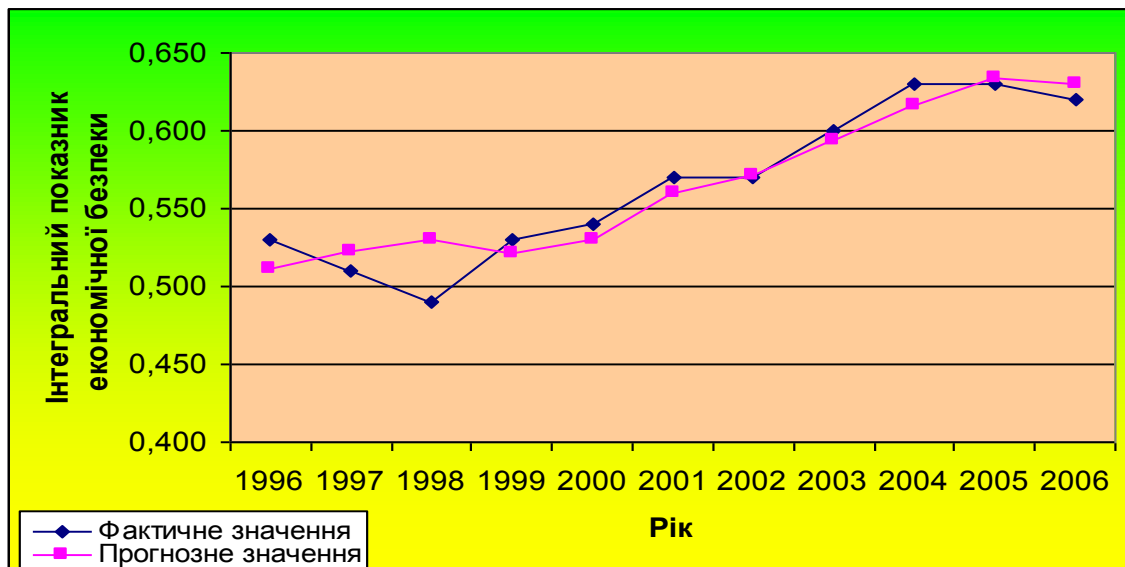

Рис. 4. Залежність інтегрального показника економічної безпеки від рівня відсоткової ставки за кредитами і депозитами. Джерело: розрахунки авторів

2. Залежність інтегрального показника економічної безпеки від логарифма обсягів кредитів і грошового агрегату M0.

Проводячи пошук найкращої функціональної форми, було встановлено, що в 1998 році відбувся значний спад рівня економічної безпеки, тому було вирішено застосувати фіктивну змінну STATE для 1998 року, тобто змінну, що приймає нульові значення в усіх періодах, крім 1998 року, де її значення дорівнює 1.

Найкраща модель має вигляд:

$$Y=0,240548+0,031430*\ln(X_{10})+0,025840*X_1-0,037443*STATE,$$

$$R^2=0,930, DW=1,95, RMSPE=2,17\% .$$

Проаналізувавши дану модель, можна зробити висновок, що збільшення обсягів кредитів та грошового агрегату M0 призведе до підвищення інтегрального показника економічної безпеки. З економічної точки зору цей результат здається зрозумілим, адже збільшення кредитування має стимулювати поживлення економічної діяльності. З іншого боку, якби в країні не було потреби в кредитних ресурсах, то ніяке їх збільшення не сприяло б економічному розвитку. Згідно з моделлю, в Україні спостерігається недостатньо

привабливий інвестиційний клімат (оскільки існує потреба у додаткових кредитах), що свідчить про неповне використання виробничих потужностей країни на даний час. Ситуацію потрібно покращувати за допомогою проведення послідовної і очікуваної політики держави стосовно іноземних інвесторів, щоб вони не мали пересторог щодо вкладення грошей в Україну і були впевнені в захисті свого капіталу з боку держави. Частково результати такої політики спостерігаються протягом 2006-2007 рр. В цілому зберігається тенденція до збільшення рівня економічної безпеки.

Графічне подання отриманих результатів зображено на рис. 5.

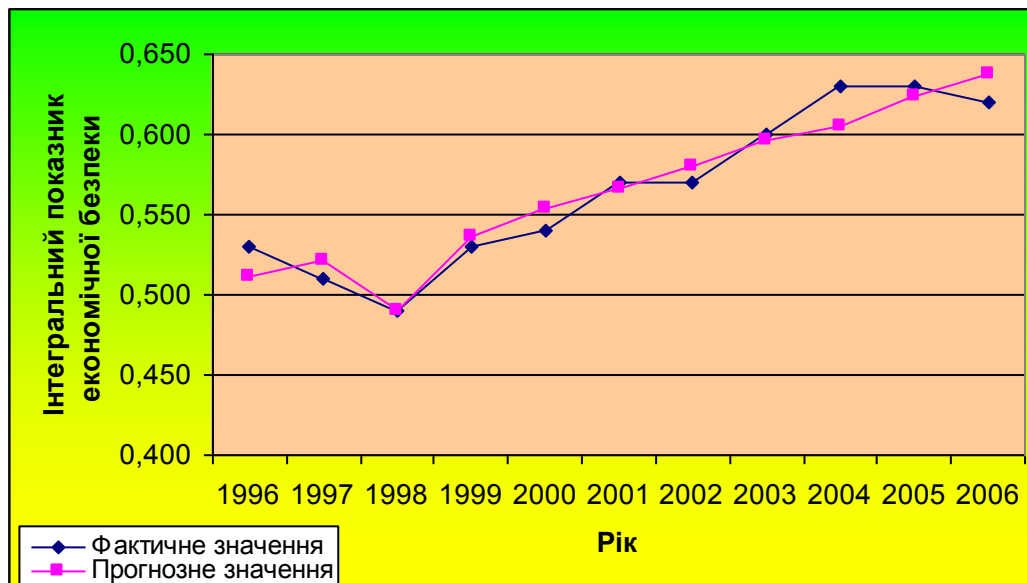

Рис. 5. Залежність інтегрального показника економічної безпеки від логарифма обсягів кредитів і грошового агрегату М0. Джерело: розрахунки авторів

3. Залежність інтегрального показника економічної безпеки від логарифма грошового агрегату М0 та рівня монетизації.

$$Y=0,430738+0,064780*\ln(X_1)+0,031740*X_6-0,068349*STATE, R^2=0,967, DW=1,96, \\ RMSPE=2,86\%$$

Провівши аналіз даної моделі, можна стверджувати, що підвищення рівня монетизації та грошового агрегату М0 призведе до підвищення інтегрального показника економічної безпеки (рис. 6). Цей висновок пояснюється тим, що при насиченні економіки грошима поживається економічна активність. При цьому слід зазначити, що збільшення грошових агрегатів повинно обов'язково бути обмеженим, в протилежному випадку в країні можуть значно підсилитися інфляційні очікування, що, в свою чергу, призведе до підвищення цін та нівелювання позитивного ефекту збільшення монетизації.

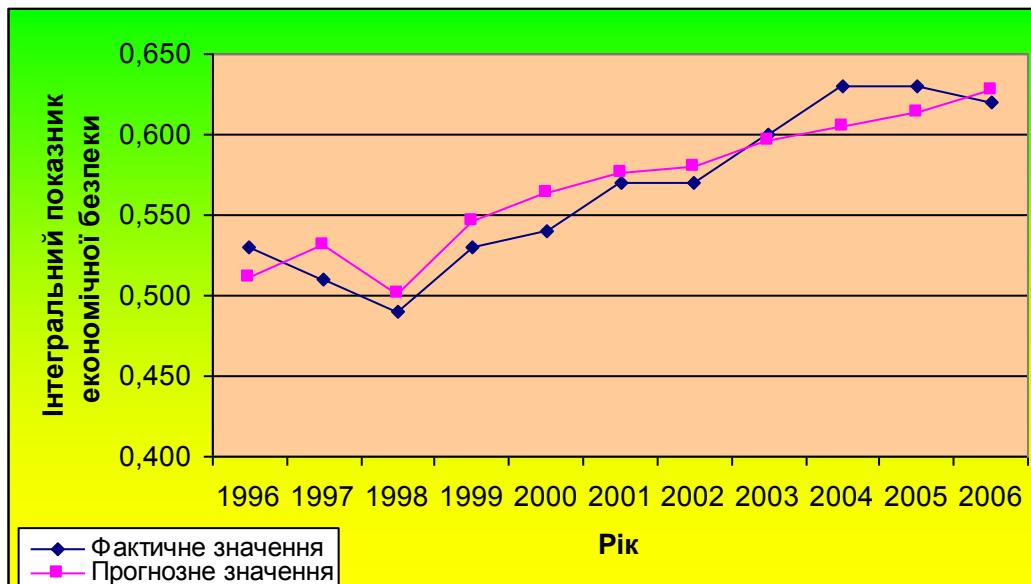

Рис. 6. Залежність інтегрального показника економічної безпеки від логарифма грошового агрегату M0 та рівня монетизації. Джерело: розрахунки авторів

4. Залежність інтегрального показника економічної безпеки від логарифма грошового агрегату M0 та рівня відсоткової ставки за кредитами і депозитами.

$$Y=0,471282+0,013800*\ln(X_1)-0,486784*X_8+0,882265*X_9-0,0460*STATE, R^2=0,970,$$

$$DW=1,89, RMSPE=1,40\%$$

Дана модель ще раз підтверджує висновки щодо попередніх моделей відносно впливу грошового агрегату M0 та рівня відсоткової ставки за кредитами і депозитами на рівень економічної безпеки України: збільшення обсягів кредитів та грошового агрегату M0 призведе до підвищення інтегрального показника економічної безпеки. (рис.7).

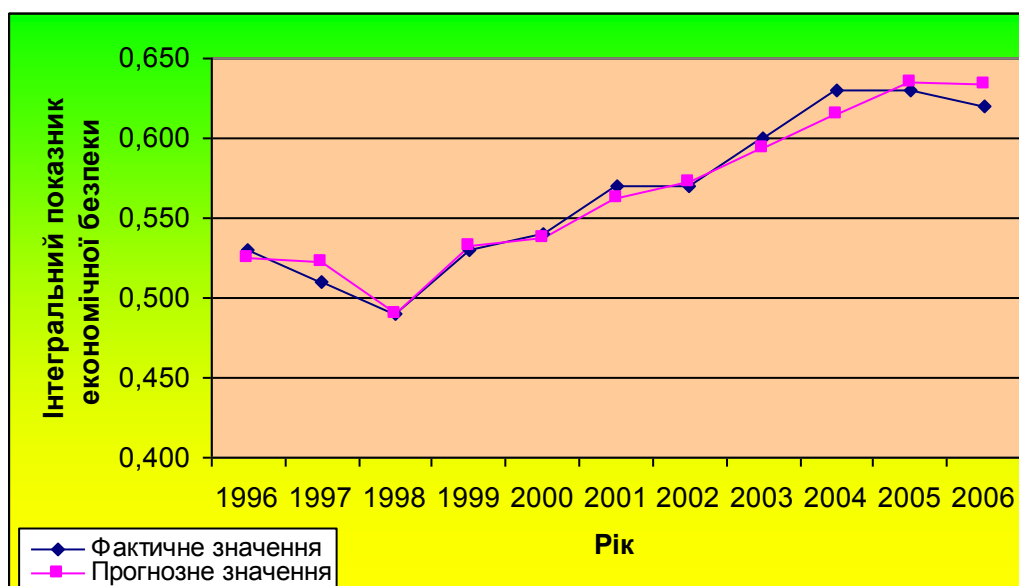

Рис. 7. Залежність інтегрального показника економічної безпеки від логарифма грошового агрегату M0 та рівня відсоткової ставки за кредитами і депозитами. Джерело: розрахунки авторів

5. Залежність інтегрального показника економічної безпеки від рівня монетизації та квадрата рівня монетизації.

Досліджуючи поведінку різноманітних моделей, було з'ясовано, що рівень монетизації справляє значний вплив на показник економічної безпеки, тому було вирішено побудувати модель, яка б враховувала цей вплив шляхом введення до моделі квадрату відповідного показника.

$$Y=0,435402+0,647515*X_9^2+0,713947*X_9-0,039585*STATE,$$
$$R^2=0,937, DW=2,00, RMSPE=2,10\%$$

Відповідна модель показує наскільки важливим є рівень монетизації економіки для показника економічної безпеки. Дана модель показує, що рівень економічної безпеки зростатиме все швидшими темпами при зростанні рівня монетизації. Наявність в моделі фактору X_9^2 пояснюється необхідністю дослідження не тільки самого рівня монетизації, а й темпів його зростання (рис.8). Проте слід зазначити, що просто підвищення рівня монетизації необмеженими темпами може мати і негативні наслідки, наприклад, підвищення інфляції.

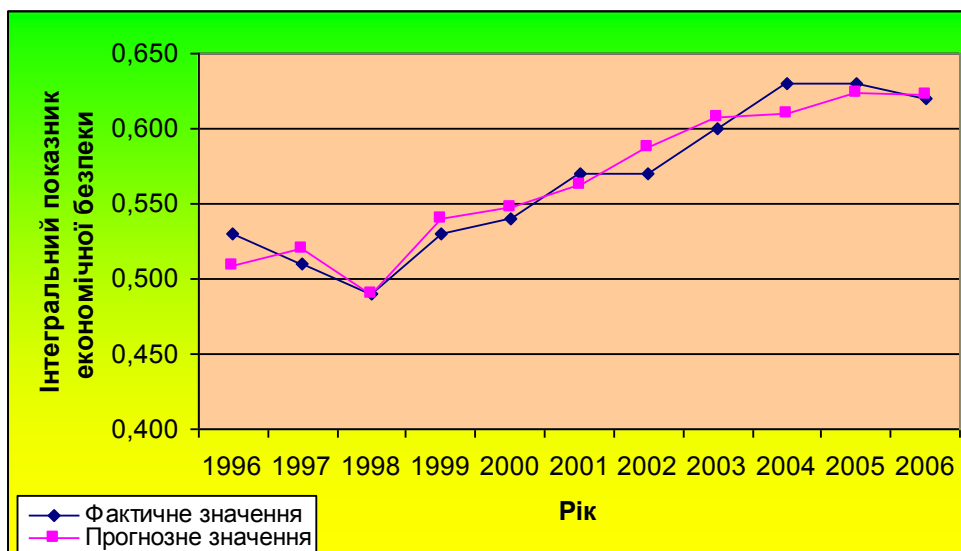

Рис. 8. Залежність інтегрального показника економічної безпеки від рівня монетизації та квадрата рівня монетизації. Джерело: розрахунки авторів

Отже, у роботі було проаналізовано 5 найкращих моделей залежності інтегрального показника економічної безпеки від різноманітних грошово-кредитних факторів. Вивчаючи поведінку вищезазначених факторів, можна з впевненістю стверджувати, що використання в моделях грошового агрегату M_0 дає значно кращі результати, ніж використання грошових агрегатів M_1 , M_2 , M_3 . Таким чином, найбільш важливим фактором для визначення рівня економічної безпеки слід визнати поки що рівень саме реальних грошей. Практично цей висновок підтверджується зростанням інфляції на початку 2008 року внаслідок початку виплат боргів Ощадбанку СРСР.

Досить цікавим виявився той факт, що використання облікової ставки НБУ в моделях давало незадовільні результати, тому можна зробити висновок, що зміна облікової ставки не впливає безпосередньо на рівень інтегрального показника економічної безпеки, хоча такий важіль монетарної політики у традиційній економічній теорії вважається одним з найбільш дієвих.

Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки:

1. Досліджено, що для коректного та правильного моделювання впливу монетарних факторів на стан економічної безпеки України необхідно враховувати такі фактори як грошовий агрегат М0, рівень відсоткової ставки за кредитами та депозитами, обсяг кредитів і депозитів, рівень монетизації. Саме врахування вищезазначених факторів дозволило побудувати моделі, що є адекватними, прогнози за якими дають мінімальні похибки, статистичні припущення не порушуються.
2. Для підвищення рівня економічної безпеки необхідно стимулювати збільшення ставки за депозитами на міжбанківському рівні при одночасному скороченні кредитної відсоткової ставки. Цього можна досягти, стимулюючи підвищення ефективності використання грошових ресурсів в країні. Звичайно, що така зміна ставок має свої природні обмеження, проте суттєва різниця існуючих ставок в Україні та інших країнах свідчить про можливість поліпшення ситуації.
3. Для підвищення рівня економічної безпеки необхідно збільшувати рівень монетизації економіки, чого можна досягти, пропорційно збільшуючи грошовий агрегат М3 відповідно до зростання ВВП.
4. Облікова ставка НБУ і рівень інфляції в побудованих моделях мають незначний вплив на рівень економічної безпеки, отже, можна стверджувати, що такий потужний монетарний важіль як ставка рефінансування використовується в Україні ще не дуже ефективно, не маючи такого сильного впливу на макроекономічні показники, як в інших країнах.

Багато питань, які було порушено, вимагають подальшого вивчення і дослідження. На нашу думку, необхідно продовжувати дослідження у напрямку забезпечення підвищення рівня економічної безпеки, зокрема його грошово-кредитної складової шляхом пошуку нової функціональної моделі, що використовує доступну статистичну інформацію.

Стаття надсилається тільки до збірника «Наукові праці НДФІ»